

Ks. prof. dr hab. Mieczysław Kogut
Papieski Wydział Teologiczny
We Wrocławiu

Wrocław, 7 listopada 2022 r.

RECENZJA PRACY DOKTORSKIEJ

Temat: **KSZTAŁTOWANIE SIĘ USTROJU WEWNĘTRZNEGO I GRANIC
DIECEZJI PŁOCKIEJ NA PRZESTRZENI DZIEJÓW**

Autor: Ks. Sebastian Krupniewski

Wydruk komputerowy

W ostatnim czasie daje się zauważyć wzmożone zainteresowanie historyków dziejami społeczności katolickiej w Polsce. Powstają próby ukazania pełnej syntezy tychże dziejów od czasów pojawienia się pierwszych chrześcijańskich misjonarzy aż do tej pory. Dzięki ich aktywności historia Kościoła katolickiego należy obecnie do działów najbardziej dynamicznie rozwijających się i może konkurować z dorobkiem historyków zajmujących się historią polityczną, historią różnych dziedzin kultury czy też, popularną w ostatnim dziesięcioleciu, historią ekonomiczno – gospodarczą. Ten dynamizm ma na celu ukazanie historii Kościoła jako opisu społeczności wchodzącej w skład społeczeństwa globalnego, połączonego w szerokim stopniu z historią integralną państwa i społeczności polskiej. Dziś, gdy z coraz większym rozmachem podejmowane są badania dziejów społeczeństwa polskiego pozbawionego duchowego pierwiastka, chrześcijańskich korzeni, przed badaczami historii Kościoła stało palące zadanie nie tylko intensywnego wgłębiania się w przeszłość, ale podkreślenie roli Kościoła jaką, miał i ma w polskim społeczeństwie w zachowaniu tożsamości narodowej i eschatologicznej misji.

W szerokim wachlarzu badanych zagadnień, jednym z najbardziej pociągających historiografię polską było poznanie struktury organizacji kościelnej, przede wszystkim w aspekcie zjawisk instytucjonalnych, ustroju i norm prawnych, które regulowały bardziej kwestie organizacyjne niż życie społeczności religijnej. Tego rodzaju badania zapoczątkował przede wszystkim Władysław Abraham, którego niewątpliwą zasługą było stworzenie solidnego warsztatu naukowego. Na bazie jego dorobku następcy mogli kontynuować zapoczątkowane przez niego badania. Powstał szeroki wachlarz nurtów badawczych. Jeden z nich stawiał sobie za cel stwierdzenie, jak daleko chrześcijaństwo przeniknęło społeczeństwo polskie, jakimi dysponowało środkami, jakie tendencje kierowały konkretnymi poczynaniami. Rozwinął się także nurt zajmujący się badaniami wzajemnych oddziaływań i korelacji, co niewątpliwie miało istotny wpływ na regulacje poszczególnych granic parafii i diecezji w Polsce. Obecnie stał się modny nurt badań nad organizacją kościelną od strony socjologii, zapoczątkowany przez Gabriela le Bras'a.

Te wszystkie rozpoczęte w zeszłym stuleciu nurty badawcze stworzyły pewnego rodzaju syntezę historii organizacji kościelnej w Polsce, opartej na założeniach wynikających z norm prawnych i mających swoją realizację w lokalnych społecznościach. Ostatnio do kierunków zapoczątkowanych przez dwudziestowiecznych historyków Kościoła w Polsce dołączył się i zajął ważne miejsce nurt związany z geografią historyczną. Jego priorytetowym celem jest odpowiedzieć na pytanie, jak przebiegał w czasie i przestrzeni rozwój organizacji administracji kościelnej. Wśród opracowań historyków zajmujących się tym tematem, na pierwszym miejscu należy wymienić dzieło Bolesława Kumora z lat 1969 – 1971 o granicach metropolii i diecezji polskich¹. Ważne miejsce w tym zagadnieniu pełni praca T. Manteuffla o metodzie oznaczania granic w geografii historycznej². Na gruncie diecezji płockiej ciekawe spojrzenie na omawianą problematykę ukazał W. Müller³.

Niewątpliwie do tego grona możemy zaliczyć także pracę ks. magistra Sebastiana Krupniewskiego, który swoją rozprawą wzbogacił wysiłek historyków zajmujących się tą problematyką. Doceniając już osiągnięte w tym zakresie wyniki badaczy, stosując osiągnięcia metodyczne i warsztatowe współczesnej nauki historycznej, w przedstawionej dysertacji podjął próbę stworzenia pełnego obrazu kształtowania się ustroju i możliwie wszechstronnego rozwoju linii granicznej diecezji płockiej, spowodowanej zmieniającą się perspektywą wydarzeń politycznych, demograficznych itd.

I METODYCZNA STRONA PRACY

W zrozumieniu rozprawy pomaga dobrze napisany wstęp, w którym ksiądz doktorant przedstawił cel pracy. Jest nim poszukiwanie odpowiedzi na pytania: Gdzie powstały pierwsze ośrodki duszpasterskie? Jak kształtowały się poszczególne składowe diecezji płockiej, czyli parafie oraz większe okręgi administracyjne? Jakie były przyczyny tych zmian? Istotne i zasadnicze pytanie brzmiało: jak kształtował się ustroj wewnętrzny i linia graniczna diecezji płockiej na przestrzeni wieków?

Ks. Sebastian Krupniewski napisał swoją pracę przede wszystkim w oparciu o materiały źródłowe zgromadzone w archiwach kościelnych. Najważniejsze z nich znajdują się w Archiwach Diecezjalnych w Płocku i we Włocławku. W poszukiwaniu faktów i zjawisk historycznych Autor nie pominął Archiwum Archidiecezjalnego w Lublinie, gdzie w zespołach archiwalnych odnajdywał istotne dla pracy protokoły, np. *Protocollum actorum curiae episcopalis epscopi Lublinensis 1803-1819*. W Archiwum Archidiecezjalnym Warszawskim sięgał po protokoły Komisji Głównej Episkopatu Polski. Niewątpliwie zasadniczymi materiałami, do jakich dotarł ks. Sebastian Krupniewski, próbując odtworzyć przeszłość kształtowania się ustroju, to dość obfite źródła drukowane, jak np. Atlasy

¹ B. Kumor, Granice metropolii i diecezji polskich (966-1939), Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne, 18(1969), s. 289-352; 19(1969), s. 271-351; 20(1970), s. 253-374; 21(1970), s. 309-404; 22(1971), 319-402.

² T. Manteuffel, Metoda oznaczania granic w geografii historycznej, w: Księga pamiątkowa ku uczczeniu dwudziestopięcioletniej działalności naukowej prof. Marceliego Handelsmana, Warszawa 1929.

³ W. Müller, Organizacja terytorialna diecezji płockiej w XVI–XVIII wieku, „Roczniki Humanistyczne”, 15 (2), 1967.

historyczne⁴, Kodeksy dyplomatyczne Śląska, Wielkopolski czy kroniki⁵, np. Thietmara⁶. Uzupełnieniem tych źródeł były schematyzmy. Autor wykorzystywał tego typu dzieła nie tylko dotyczące diecezji płockiej, ale także chełmińskiej, łomżyńskiej, sejneńskiej, wrocławskiej i warszawskiej. Oceniając zakres i wykorzystanie istniejącego materiału archiwalnego, trzeba stwierdzić, że podstawa źródłowa pracy doktorskiej jest solidna. Doktorant starannie i rzetelnie przeprowadził kwerendę. Zwracając uwagę na metody badawcze, należy podkreślić, że stosowano je w sposób prawidłowy. Chodzi tutaj przede wszystkim o metodę analizy i syntezy. Dzięki tym metodom Doktorant mógł utworzyć strukturę pracy, dostosowaną do jej tematu i celu nakreślonego we wstępie. Dały mu one także możliwość sformułowania słusznych wniosków końcowych.

Analizując konstrukcję pracy, należy stwierdzić, że jest właściwa. W jej skład wchodzi wykaz skrótów, wykaz bibliograficzny, szczegółowy wstęp, sześć rozdziałów, zakończenie, streszczenie, spis tabel i map. Tytuły rozdziałów są konstrukcyjnie zwarte, rzeczowe i nie wybiegają poza zakres badań określonych tytułem pracy. Do atutów pracy należą słuszne i nadzwyczaj trafne wnioski wyciągnięte z kontekstów politycznych.

Pytania do tej części pracy. Dlaczego autor wykorzystał tylko jedną pracę historyka Wiesława Müllera *Diecezja płocka od drugiej połowy XVI wieku do rozbiorów*? Pominął natomiast: 1) *Organizacja terytorialna diecezji płockiej w XVI–XVIII wieku*, „Roczniki Humanistyczne”, 15 (2), 1967; 2) *Diecezje w okresie potrydenckim*, w: *Kościół w Polsce*, t. 2, red. J. Kłoczowski, Kraków 1969; lub 3) *Organizacja terytorialna diecezji przemyskiej w okresie przedrozbiorowym (1375–1772)*, „Nasza Przeszłość”, 46, 1976.

Odczuwam tu brak fundamentalnego dzieła: T. Manteuffel, *Metoda oznaczania granic w geografii historycznej*, w: *Księga pamiątkowa ku uczczeniu dwudziestopięcioletniej działalności naukowej prof. Marcelego Handelsmana*, Warszawa 1929. Autor mógłby sięgnąć do pracy niemieckiego historyka Krzysztofa (Christoph) Wollek, *Das Domkapitel von Płock 1524-1564: gegenreformatorische Haltung und innerkirchliche Reformbestrebungen*, Köln – Wien – Böhlau 1972. Zawartych jest tam wiele ciekawych informacji, ubogacających podejmowaną problematykę.

Od strony 85 omawiana była misja pruska. Dla lepszego poznania kontekstu historycznego należało sięgnąć do pracy Mikołaja Gładysza pt. *Zapomniani krzyżowcy. Polska wobec ruchu krucjatowego w XII-XIII wieku*, Warszawa 2002, s. 374. Polecilibym także J. Maciejewski, *Episkopat polski doby dzielnicowej 1180-1320*, Kraków-Bydgoszcz 2003, s. 312.

Istnieje wiele prac z pogranicza omawianej przez autora problematyki. Gdyby zostały przeczytane, na pewno wniosłyby wiele cennych informacji. Polecam prace takich autorów

⁴ *Atlas historyczny 1815-1939*, red. S. Kryciński, J. Tazbir, Warszawa 2000; *Atlas historyczny do 1815*, red. S. Kryciński, J. Tazbir, Warszawa 2000; *Atlas historyczny Polski, Mazowsze w drugiej połowie XVI wieku*, red. m. Władysław Pałucki, cz. 1, Warszawa 1973.

⁵ Np. *Kronika Lechitów i Polaków* napisana przez Godziszawa Baszko, kustosza poznańskiego w drugiej połowie wieku XIII, z dawnego Rękopisma Biblioteki Wilanowskiej przetłumaczona, wyd. w Drukarni XX. Pijarów, Warszawa 1822.

⁶ *Kronika Thietmara*, wyd. M.Z. Jedlicki, Poznań 1953.

jak: A. Borek⁷, B. Szady⁸, A. Dunin-Wąsowiczowa⁹, A. Gąsiorowski - I. Skierska¹⁰, M. Gochna¹¹, Z. Guldon¹², P. Hemperek¹³, E. Kalinowski¹⁴, E. Kowalczyk-Heyman¹⁵, J. Małek¹⁶, G. Myśliwski¹⁷, H. Rutkowski¹⁸, K. Pacuski¹⁹, G. Rhode²⁰, A. Wilkiewicz-Wawrzyńczyk²¹, A. Wielopolski²², W. Zawadzki²³. Polecam także ciekawe dzieło napisane pod redakcją A. Buko: *Początki chrześcijaństwa na pograniczu mazowiecko-ruskim w świetle wyników badań wybranych cmentarzysk*, red. A. Buko, Warszawa 2019.

II FORMALNA STRONA PRACY

Przedstawiona do recenzji praca pod względem formalnym nie budzi żadnych zastrzeżeń. Rzetelnie przeprowadzono korektę tekstu. Język i styl rozprawy jest poprawny. Ogólnie w tekście starano się zastosować czas przeszły, wymagany przy pisaniu prac z zakresu historii. Były jednak miejsca, gdzie autor odchodził od historycznej narracji, do wątku terażniejszego. W niektórych miejscach zbyt mocno raził wtedy użyty czas terażniejszy.

Na szczególne wyróżnienie zasługuje graficzna strona pracy. Doktorant dobrze sobie radzi z odnośnikami. W przypisach 86, 87 użyłbym *tamże*. Na s. 61-61 przypisy 76 do 93 można by używać *tamże*. S. 110 przypisy 198 – 202 – tamże.

⁷ *Granice jednostek administracji kościelnej. A. Diecezje gnieźnieńska i włocławska*, w: *Wielkopolska w drugiej połowie XVI wieku*, red. K. Chłapowski, M. Słoń, Warszawa 2017 (Atlas historyczny Polski. Mapy szczegółowe XVI wieku, 4).

⁸ *Geografia struktur religijnych i wyznaniowych w Koronie w II połowie XVIII wieku*, Lublin 2010; *Granice jednostek administracji kościelnej. B. Diecezje poznańska i wrocławska*, w: *Wielkopolska w drugiej połowie XVI wieku*, red. K. Chłapowski, M. Słoń, Warszawa 2017 (Atlas historyczny Polski. Mapy szczegółowe XVI wieku, 4).

⁹ *Podziały administracyjne*, w: *Mazowsze w drugiej połowie XVI w.*, cz. 2: *Komentarz, indeksy*, red. W. Pałucki, Warszawa 1973 (Atlas historyczny Polski. Mapy szczegółowe XVI wieku, 7).

¹⁰ *Oficjalaty okręgowe w późnośredniowiecznej archidiecezji gnieźnieńskiej*, „Czasopismo Prawno-Historyczne”, 47, 1995.

¹¹ *Granice jednostek terytorialnych*, w: *Wielkopolska w drugiej połowie XVI wieku*, red. K. Chłapowski, M. Słoń, Warszawa 2017 (Atlas historyczny Polski. Mapy szczegółowe XVI wieku, 4).

¹² *Mapy ziemi dobrzyńskiej w drugiej połowie XVI wieku*, cz. 1: *Podziały administracyjne*, Toruń 1967; *Rozmieszczenie własności ziemskiej na Kujawach w II połowie XVI wieku*, Toruń 1964.

¹³ *Oficjalaty okręgowe w Polsce*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne”, 10 (5), 1971.

¹⁴ *Podlasiąnin Wielkopolaninem? Z nieznanych dziejów przynależności terytorialnej Podlasia po 1569 roku*, „Przegląd Historyczny”, 106 (3), 2015.

¹⁵ *Dzieje granicy mazowiecko-krzyżackiej (między Drwęcą a Pisą)*, Warszawa 2003; *Dzieje granicy mazowiecko-krzyżackiej (między Pisą a Biebrzą)*, Warszawa 2013.

¹⁶ *Granice państwowe, kościelne i administracyjne Prus Książęcych w XVI wieku*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie”, 1, 1966.

¹⁷ *Powstanie i rozwój granicy liniowej na Mazowszu (XII – poł. XVI w.)*, „Kwartalnik Historyczny”, 101 (3), 1994.

¹⁸ *Granica mazowiecko-litewska między Wizną a Grodnem z 1358 r.*, „Studia Geohistorica”, 5, 2017.

¹⁹ *Wschodnia granica Mazowsza w średniowieczu w świetle danych historycznych (X–XV w.)*, w: *Początki chrześcijaństwa na pograniczu mazowiecko-ruskim w świetle wyników badań wybranych cmentarzysk*, red. A. Buko, Warszawa 2019.

²⁰ *Die Ostgrenze Polens. Politische Entwicklung, kulturelle Bedeutung und geistige Auswirkung*, Bd. 1: *Im Mittelalter bis zum Jahre 1401*, Köln - Graz 1955.

²¹ *Spory graniczne polsko-litewskie w XV–XVII w.*, „Wiadomości Studium Historii Prawa Litewskiego”, 1, 1938

²² *Polsko-pomorskie spory graniczne w latach 1536–1555*, „Przegląd Zachodni”, 10, 1954.

²³ *Oficjalat pomezński w latach 1601– 1821*, „Zapiski Historyczne”, 72, 2007.

Autor jest konsekwentny w stosowaniu odpowiednich odstępów oraz numeracji rzymskiej i arabskiej w przypisach. Poprawnie stosuje zasady interpunkcyjne. Posiadaną umiejętność pisania pracy naukowej ks. Sebastian Krupniewski potwierdza także spisem treści, wykazem bibliografii i aneksami.

Pytania i zagadnienia do wyjaśnienia:

s. 17 – czy Śląsk wraz z Wielkopolską, Małopolską i Pomorzem Gdańskim wchodził w r. 968 w skład państwa Mieszka I?

Trudne do zrozumienia było używanie pewnych terminologii, jak np. s. 25 – *metropolia gnieźnieńska na pewien czas w ogóle zanikła*, po reakcji pogańskiej. A może bezpieczniej używać pojęcia *nie była obsadzona*.

s. 25 ... *dla Śląska z tymczasową siedzibą w Ryczynie*. Biskup wrocławski w tym czasie nie miał stałej siedziby. Przebywał także w Żmigródku, Smogorzewie, zob. J. Mandziuk, *Historia Kościoła katolickiego na Śląsku*, t. 1, cz. 1, s. 63-64.

s. 27 *skutki.... dla Kościoła oplakane*. A może lepiej tragiczne.

s. 29 *odnowienie metropolii gnieźnieńskiej*, a może lepiej nastąpiło obsadzenie wakujących stanowisk kościelnych w metropolii.

s. 41 *a w Krakowie – Poppo* czy Poppon.

s. 42 *rozochociła* Brzetysława, a może użyć tu terminologii fachowej

s. 43 *Stolica metropolity w Gnieźnie nie istniała. Zależność prawna biskupów od metropolity także nie istniała*. A to kiedy prawnie papież skasował archidiecezję?

s. 69 *W 1696 roku miały powstać rzekomo dwie nowe parafie*. Skąd autor o tym wie?

s. 74 *Kwestia jurysdykcji nad oddzielonymi parafiami*. Kto faktycznie zarządzał nimi i z czyjego polecenia?

s. 85 *Czyli cała Polska była tym zainteresowana*. Niefortunne zdanie. Czy w czasach św. Wojciecha istniała Polska, a może księstwo Polan?

s. 97 *Spór graniczny...* Jaki był powód tego sporu?

s. 114 Tu można by było zacytować dane z dzieła ks. Wollka.

s. 120 *Z jakich powodów proboszczowi z Solca zależało na obsługiwaniu duszpasterskim wsi Rębów?*

s. 153 *Czy w schematyzmie z roku 1819 istnieją dane dotyczące stanu liczbowego wiernych poszczególnych parafii?* Można by było je w przypisie odnotować.

s. 197 *Czy wiadomo, ilu księży i wiernych utraciła diecezja płocka w roku 1925 w wyniku wprowadzenia bulli papieskiej *Vixdum Poloniae Unitas*?*

s. 219 *Autor konsekwentnie unikał podawania w pracy danych liczbowych wiernych poszczególnych wsi czy parafii, a tu nagle pojawiły się dane*. A może przynajmniej w przypisie podać te dane dla ubogacenia narracji.

s. 208, 211 - *Ziemie Odzyskane*. W słowniku historyka powinien zagościć termin – *Ziemie Zachodnie i Północne*. Istnieją pewne sformułowania, które dla przeciętnego czytelnika będą niezrozumiałe.

III MERYTORYCZNA STRONA PRACY

Podjęty trud badawczy Doktorant ukazał w sześciu rozdziałach. Autor rozpoczął pracę od ustalenia daty erygowania diecezji płockiej. Problem, bowiem do naszych czasów nie zachował się dokument erekcyjny. Doktorant, chcąc w przybliżeniu podać termin powstania pierwszych struktur diecezji, zmuszony był posiłkować się najdawniejszymi świadectwami dziejopisarzy polskich dotyczących początków diecezji płockiej. Przeanalizował *Roczniki czyli Kroniki sławnego Królestwa Polskiego* Jana Długosza, *Kronikę* Anonima zwanego Gallem i Wincentego Kadłubka. W ustaleniu przybliżonej daty cennym okazał się *List Grzegorza VII do Bolesława Śmiałego 1075 roku*. Drugi poświęcony został omówieniu procesu kształtowania się wewnętrznej struktury organizacyjnej diecezji takich jak, sieć parafialna, archidiakonaty, dekanaty, które miały wpływ na kształt granic wewnętrznych płockiej diecezji.

W rozdziale trzecim Doktorant przedstawił sprawy regulacji diecezji płockiej od momentu jej powstania do roku 1818. Zwrócił baczną uwagę na kwestie granic diecezji w relacji do sąsiednich, w kontekście uwarunkowań historycznych, z uwzględnieniem sporów, które powstawały. Następny rozdział to kontynuacja kształtowania się granic diecezji po roku 1818. Nowy porządek w Europie po kongresie wiedeńskim narzucił Stolicy Apostolskiej nowy ład linii granicznej w poszczególnych diecezjach. W płockiej diecezji korekty graniczne wprowadziły bulle Piusa VII *Ex imposita Nobis* z 1818 roku i *De salute animarum* z 1821 roku. Rozdział piąty poświęcony został omówieniu projektów zmian granicznych po odzyskaniu niepodległości przez Polskę 11 listopada 1918 r. Nowy ład struktur diecezjalnych ze ściśle określoną linią graniczną został ustalony na mocy bulli Piusa XI *Vixdum Poloniae unitas* z roku 1925.

Ostatni rozdział to czasy po drugiej wojnie światowej. Aż do roku 1989 Kościół w Polsce zmagał się z urzędowym ateizmem i walką z Bogiem. Biskupi płoccy w tym czasie podejmowali wiele wysiłku dla zachowania największej liczby wiernych przy tradycji ojców. Wprawdzie przeprowadzono regulację granic w roku 1972 bullą papieża Pawła VI *Episcoporum coetus*, ale dotyczyła ona tylko tych diecezji, które znajdowały się w zachodniej i północnej części Polski.

Wielka zmiana nastąpiła w Polsce po roku 1989. Panujący dotąd światopogląd ateistyczny - oparty na marksizmie materialistycznym - przegrał. A charyzmatyczna działalność kapłanów diecezjalnych i zakonnych, siostr i całej rzeszy oddanych sprawie Boga i Kościoła ludzi, przyniosła pozytywne efekty i nowe nadzieje. Należało przygotować Kościół w Polsce do nowych uwarunkowań politycznych i społecznych. W celu zaradzenia zaistniałej sytuacji papież Jan Paweł II ogłosił bullą *Totus Tuus Poloniae Populus* z 25 marca 1992 r. nowy kształt organizacyjny Kościoła w Polsce. Diecezja płocka uległa dość znacznemu uszczupleniu. Nowa sytuacja wymogła na ówczesnym ordynariuszu biskupie Zygmuncie Kamińskim reorganizację struktur parafialnych i dekanalnych diecezji.

Całość podjętego badania zamyka zakończenie, które zawiera krótkie streszczenie pracy. Podano w nim także propozycje dalszych badań. Wielką zaletą omawianej przez nas monografii są dobrze i przejrzyście opracowane mapy, ukazujące zmiany granic w poszczególnych okresach czasu.

Po przeczytaniu pracy stwierdzam, że ma ona charakter twórczy. Dowodzi wysokiego stopnia kompetencji w opracowywanej problematyce. Dzięki ks. Sebastianowi historiografia kościelna wzbogaciła się o kolejną cenną monografię. W moim odczuciu dzieło to powinno być opublikowane i to w dużym nakładzie.

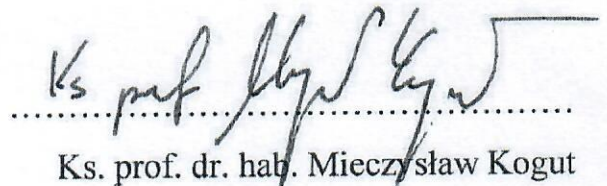
Biorąc pod uwagę ogrom wysiłku, jaki włożył ks. Sebastian w opracowanie niniejszego tematu, uważam, że praca spełnia wymagania stawiane rozprawom doktorskim. Dlatego też stawiam formalny wniosek do Rady Dyscypliny Nauk Teologicznych Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu o dopuszczenie Ks. Sebastiana Krupniewskiego do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Pytania do egzaminu

1. Początki chrześcijaństwa w Polsce
2. Geografia dokumentu *Dagome iudex*
3. Przyczyny erygowania Prałatury Pilskiej w r. 1920
4. Podstawy prawne utworzenia Administratur Apostolskich przez ks. kardynała Augusta Hlonda 15 sierpnia 1945 r.
5. Wkład ks. Bolesława Kumora w rozwój historii Kościoła w Polsce

Papieski Wydział Teologiczny
50-328 Wrocław, ul. Katedralna 9

Ks. prof. zw. dr hab. Mieczysław Kogut
Kierownik Katedry Historii Kościoła
w Średniowieczu

Ks. prof. dr. hab. Mieczysław Kogut

Wrocław, 7 listopada 2022 r.